

J. M. PONS I GURI*

UNES FRANQUESES PER A LA VILA I EL PORT DE BLANES

ABSTRACT

Privileges of the village and port of the Blanes Castle jurisdiction during the years 1260, 1338 and 1373. Chronological problems of the 1260 privilege.

Un diploma de l'any 1001 situa vers la banda marítima de ponent de l'alou de Lloret "*in flumine maris vel in ipso termine de Blandas... ipso castello que vocant Forcadello*".¹ L'esment no és doncs d'un *castrum*, sinó d'un *castellum*, posat així en diminutiu per designar una petita fortalesa.² En documentació posterior ja ha perdut el seu nom *Forcadell* i serà conegut senzillament per Castell de Blanes, bé que la força del topònim es manté a la propera caleta de *Sa Forcanera* a redós del penya-segat rocós del litoral marítim que va davallant del turó del castell.

El castell de Blanes, bastit en una prominència de 166 metres sobre el nivell del mar, avui només conserva - i força restaurada - la que havia sigut la seva *torre mestra*. Quan menys entre el 1050 i el 1076 estava a mà de Ponç Guerau, vescomte de Girona, que el posseïa en feu pel comte de Barcelona³ i s'anà succeïnt a potestat dels vescomtes de Cabrera, continuadors de la nissaga vescomtal gironina.

L'apenditium, o territori jurisdiccional del petit castell, era també força reduït, car només abastava de l'actual terme municipal a la banda que resta a llevant de la

* Col·laborador Científic del Departament d'Història Medieval (U. B.).

1. J. M. PONS I GURI, *Document del vescomte Seniofred de Girona sobre Lloret*, Recull d'Estudis d'Història jurídica Catalana, vol. III (Barcelona 1989), p. 10.

2. *Castrum antiquum vocabant ex alto positum cuius diminutivum facit castellum* (Isidor, *Originum*. XV, II, 13.)

3. F. MIQUEL, *Liber feudorum maior*, vol. II. (Barcelona 19), núms. 404 a 408.

riera de Blanes, car aquesta era límit amb el veí terme del Castell de Palafolls.⁴ D'altra banda, el terme de Blanes no tingué parròquia fins l'any 1319 que fou desglossada de la Tordera.⁵ Quan menys del trencall del segle XII-XIII, trobem l'existència d'una jurisdicció compartida del castell, amb la senyoria major del vescomte de Cabrera que, segons la nomenclatura feudal del Dret Comú, hi té el mer imperi, i la menor resta a mà de la nissaga que ha pres el cognom de Blanes, reduïda al mixte imperi i la mòdica coherció civil.

El còdex en pergamí, avui de l'Arxiu Municipal de Blanes, titulat tradicionalment *Llibre de la Universitat*, escrit en la seva part inicial l'any 1515, anà rebent successius assentaments en bella lletra librària, que recullen la documentació bàsica de l'organització i preeminències de la vila. Però des del seu full 99 endavant l'aplec documental ve escrit en la característica lletra cursiva notular pròpia de la pràctica notarial al segle XVII, amb la que hi ha transcrits diversos privilegis i capítols, alguns merament locals i altres d'interès general pel territori del que fou vescomtat de Cabrera.

Aquestes transcripcions del segle XVII vénen totes elles precedides de la fórmula introductòria habitual en els trasllats posats en pública forma, talment com si el dependent de la notaria que fa el recull les vol deixar només pendents de la cloenda que hi posaria la mà del notari.

Aquestes insercions hi van en ordres XI (foli 99 v.), XIII (foli 104), XIV (foli 107), XV (foli 108 v.), XVI (foli 112 v.), XVII (foli 114 v.), XVIII (foli 120), XIX (foli 127), XX (foli 129), XXIII (foli 137) i XXIV (foli 142), totes elles mantenen l'espai per a poder-hi afegir la cloenda que les posaria en forma pública i que mai s'hi va afegir. Dels documents inserits n'hem pogut localitzar ben pocs dels originals a l'Arxiu parroquial de Blanes que en altre temps havia sigut seu de la documentació de la universitat de la vila.

L'escrient hi emprà l'estil propi de la pràctica notarial en aquesta mena de transcripcions i, fins i tot, deixa resoltes tota mena d'abreviacions, fins el punt de substituir per paraules els numerals originals en xifres romanes.

Així als folis 129 al 134 d'aquest còdex, hi figura en ordre vintè un privilegi donat a favor de la vila i part de Blanes per Bernat IV de Cabrera el 22 de gener de 1373, on hi vénen inserits literalment altres dos privilegis anteriors que hi són ratificats. Un dels privilegis precedents és el donat per Guerau VI de Cabrera i Guillem de Blanes, on es diu ser de *duodecimo kalendas martii anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono*, que diu ser autoritat el diaca de l'església de Tordera

4. Així fou fins l'any 1609, en què Gastó de Montcada agregà al terme de Blanes la part que arriba al riu Tordera. (J.M. PONS I GURI i J. RODRÍGUEZ BLANCO, *Els noms de lloc de l'Alt Maresme*. (Arenys de Mar 2000)).

5. ARXIU MUNICIPAL DE BLANES, *Llibre de la Universitat*, doc. I.

i s'atribueix a un trasllat de *sexto idus madii anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo nono*.

Altrement, un document de l'any 1359, hauria seguit el còmput de la Nativitat del Senyor l'ordre numeral del dia en el seu mes. Encara més, al segle XIV no hi ha ni un sol dels caps de la dinastia dels Cabrera amb el nom de Guerau, ni a Tordera exerceixen funcions notariales diaques de la parròquia.⁶ I no podem passar per alt el despropòsit del 1339 d'un document atribuït al 1359.

La dificultat ha pogut pervenir de la sistemàtica emprada en aquelles transcripcions del segle XVII, que en lloc de copiar *VI° idus madii anno Domini M^o CCC^o XXX° IX°* hi posa *sexto idus madii anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo nono*; a *XII° kalendas martii anno Domini M^o CCC^o LIX°* ho fa amb *duodecimo kalendas martii anno Domini millesimo trecentesimo quiquagesimo nono*; al de *II^a dies iulii anno Domini M^o CCC^o XXX° octavo*, el transcriu en *secunda dies iulii anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo octavo* i, finalment, el *XXII^a dies mensis ianuarii anno a Nativitate Domini M^o CCC^o LXX° III°*, el transcriu també en la seva literalitat de *vigesima secunda dies mensis ianuarii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo tercio*. En tot plegat hi predominava la datació del CCC^o o *trecentesimo*, que conduiria inconscientment el copista a la confusió de l'insert procedent del segle XIII a la catorzena centúria.

Temps enrera van intentar inútilment d'identificar el diploma, entre els pocs pergamins que restaven a l'arxiu parroquial de Blanes.

L'original d'aquest document ja havia presentat dificultats al notari Jaume Comte que en feu el trasllat de l'any 1339, car no s'està de dir que hi ha trobat alguna paraula *que legi non potest clare, propter corrosionem sive vestustatem dicti originalis*.

Ja de vell antuvi hom pot creure, i no sense raó, que cal imputar la datació del privilegi donat per Guerau VI de Cabrera i Guillem de Blanes a *XII° kalendas martii anno Domini M^o CC^o LIX°*, que reduïda al còmput actual correspon a 18 de febrer de 1260, quan els senyors del terme del Castell de Blanes són precisament el vescomte Guerau i el petit baró Guillem. Ho corrobora també un document de *III° nonas februarii anno Domini M^o CC^o LIX°*, o sia d'escassos dies abans.⁷

Els privilegis que cal considerar donats el 18 de febrer del 1260, revelen una sintonia en les relacions de Guerau VI de Cabrera, senyor major, amb el seu inferior Guillem de Blanes. A un i altre interessava fomentar el poblament iniciat a una vila

6. L'assentament consigna que aquest privilegi ve escrit per Guillem de Puighermanal "*diaconus Sancti Stephani de Torderia*".

7. "*Nos Geraldus, Dei gratia vicecomes Caprarie... Homagio et dominicatione quam habemus in Guillemo de Blanes castrum cum ipse decime de Blanes et cum omni iuri quod habeo in mari ratione dicti castri... Ius quod habeo vel habere debeo in portu de Blanes et in maris...*" (Arxiu Municipal de Calella, perg. n. 9 (G.8)).

nascuda sota l'estímul d'un port natural protegit de les maltempsades provinents del segon i del tercer quadrants per les estribacions de la punta⁸ de l'espadat rocós. Des de fa un temps, en altres indrets del país també s'han anat donant disposicions tendents a l'enfranquiment de la gent de les viles i ciutats⁹ i que finalment restaren reduïts arreu a la pagesia.¹⁰ Altrament, també ho motivà, de ben segur, el propòsit d'una millor protecció del litoral marítim. I conjuntament, com poques vegades hom veu en les jurisdiccions compartides baixmedievales, concedeixen als aleshores presents habitants de la vila i el port, com també als que s'hi assentien en l'esdevenidor, franquises de *questies* o imposicions i serveis de caràcter forçat, acaptes (de castell o blat d'acapte), del mal ús per raó de la cugucia, tregines forçades, així com de l'emparament d'armes, vestits o lit amb motiu de deutes. No obstant, els senyors del castell, fan present que en l'enfranquiment no hi vénen compresos els serveis militars propis del terme d'un castell, com eren l'*exercitum* (o sia la host) i la cavalcada. I, finalment també concedien guiatge general, protegint tots aquells que anessin o tornessin de la vila i del port de Blanes, tan per terra com per mar, amb les seves mercaderies.

Així Blanes s'anticipava en molts anys a altres llocs propers d'aquella regió selvatana, als que calgué esperar la plenitud del segle XIV per les cartes de poblament de la Calella¹¹ i de la Vilanova de Palafolls.¹²

La concessió per Bernat II de Cabrera de nous privilegis el 14 de juliol de 1338, té lloc en l'etapa que es va consolidant la preeminència de la casa vescomtal sota Pere III. Encara no havia arribat, però, el moment de la creació del comtat d'Osona en persona de Bernat III, fill del famós ministre del rei cerimoniós. Les relacions entre el senyor major i l'inferior del castell de Blanes no devien ser massa afectuoses ni el vescomte feia massa cas del petit baró.¹³ L'any 1351, quan per dues vegades Guillem III de Blanes patí les greus amenaces d'una invasió armada de les hosts de la poderosa i orgullosa ciutat de Barcelona, Bernat II de Cabrera l'abandonà a la seva sort.¹⁴

8. Avui coneguda per Punta de Santa Anna.

9. J. M. PONS I GURI, *El dret als segles VIII-XI*, en Simposi dels orígens de Catalunya (Barcelona 1991), p. 144-145.

10. J. M. PONS I GURI, *Motivacions jurídiques de la sentència arbitral de Guadalupe*, Recull d'estudis d'Història jurídica catalana, vol. III. (Barcelona 1989), p. 261-282.

11. J. M. PONS I GURI, *El mercat i la carta de poblament de Calella*, Recull d'Estudis *cit.*, p. 145-162.

12. F. PARADEDA, *Malgrat i sos contorns*, (Malgrat 1915), p. 30.

13. Arran de la creació del comtat d'Osona en acte possessori de 17 de març de 1356, es diu: *Lo castell de Blanes és alou franc del comta [d'Osona] e fou alou per lo Rey a'n Ponç, vescomta de Cabrera fill d'en Bernat de Cabrera... e En [Guillem de] Blanes te'n-lo per ell e done-li postat e encara ha lo comte en lo dit castell e terme juridictió alta e baxa, salvant que En Blanes hi ha juridictió civil e no tota en alguna.* (PLADEVALL, *El comtat d'Osona a mig segle XIV*, (Barcelona 1972, p. 27-28)).

14. J. M. PONS I GURI, *Homes de Blanes i senyors de Barcelona*, revista Recull, (Blanes 1977), n. 1309, p. 9 i n. 1310 p. 7.

De fet aquests privilegis de l'any 1338 són la confirmació dels de 1260. Ara Bernat II de Cabrera adverteix que només en poden gaudir els que habiten o habitin en el futur a la vila i port, però no els habitants de la pagesia del terme del castell de Blanes, els quals seguiren sotmesos al regisme emfitèutic de la Catalunya Vella.

El procés seguit contra Bernat III de Cabrera i la seva condemna a la mort, seguit pel que es continuà contra el comte d'Osona, havien conduït a la confiscació dels que eren aleshores un dels més importants patrimonis jurisdiccionals de Catalunya. Retornat del seu empresonament a Castella, Bernardí de Cabrera, jove de 19 anys, però cap de la casa de Cabrera com a primogènit del ja difunt comte d'Osona, es pogué entrevistar amb el rei Pere III a Alcanyís i més tard el 4 d'agost de 1372 es resolien els conflictes, no per raó d'un suposat penediment i la generositat del rei, sinó per via d'una transacció.¹⁵

Pocs dies després, Bernat IV de Cabrera, més conegut aleshores per Bernardí, inicià els seus actes de possessió del patrimoni confiscat, i el 22 de gener de 1373 ho ha fet a Blanes mateix, on atorga als habitants de la universitat de la vila la confirmació dels privilegis donats pels seus predecessors els anys 1260 i 1338. Hi explica la seva presència, dient-nos que “ara, de nou, en rebre la possessió del castell de Blanes i la seva jurisdicció juntament amb els altres drets que hi havia tingut el senyor Rei per raó de l'ocupació que d'aquests i d'altres dels meus béns que havien sigut dels nobles senyors l'avi meu Bernat de Cabrera i el meu pare comte d'Osona per la gràcia de Déu”. Per no deixar dubtes de les franqueses que de nou ratifica, el diploma insereix sengles trasllats notariais de cada una de les concessions precedents. I de nou, seguint la tònica del seu avi, fa present més endavant que les franqueses només són a benefici dels que resideixin a la vila, i deixa ben clar, traduint les seves paraules, “que en aquesta confirmació no hi vull, i per això els n'excloixo, tots els altres homes del terme del castell habitants o habitants fora del port de Blanes”. I, finalment, Bernat IV corroborava la seva concessió amb un solemne jurament. Aleshores era un jovenet de 19 a 20 anys, simple donzell ni tan sols armat cavaller, que li mancaven encara 5 anys per arribar a la major edat, per la qual raó, segons el dret comú, calia aquella formalitat per a la validesa de l'acte.

15. J. M. PONS I GURI, *Rebel·lió del vescomtat de Cabrera contra Pere el Cerimoniós*, comunicació a la Societat Catalana d'estudis Històrics el curs de 1957-58.

DOCUMENT

1373, gener 2. Blanes.

Bernat IV de Cabrera atorga privilegis a la vila i port de Blanes i confirma els que havien concedit al mateix lloc Guerau V de Cabrera i Guillem de Blanes el 18 de febrer de 1260 i Bernat II de Cabrera el 14 de juliol de 1338.

Escrivà: Pere Serra, notari de Girona. (Trasllat del segle XVII, sense cloenda ni data).

ARXIU MUNICIPAL DE BLANES, Llibre de la Universitat, f. 129.

Hoc est exemplum fideliter sumptum a quodam publico privilegii instrumento in pergameno exarato, inferius inserto, manuque publici notarii tabellionato et subsignato, non cancellato, non viciato nec in aliqua eius parte suspecto, sed omni prorsus vitio et suspitione carentibus, ut prima facie videbatur, in quo in decima quinta linea erat quoddam foramen post istam dictionem “illi iuri rationi” et sequitur post ipsum “et omni actioni scienter et con-“in trigesima linea alter in ipsius lineae principio erat foramen post hanc dictionem “hec fa-“. In extremo quarte decime lineae antecedunt et subsequuntur hec “infrascripti hec vestro”. In prima vero linea closure dicti notarii etiam alter erat foramen post istud verbum “serenissime”, et post ipsum sequitur “qui hec”. Tenor vero dicti instrumenti, in quantum legi poterat, sequitur sub hiis verbis:

[I] Noverint universi quod ego Bernardus de Cappraria, domicellus, attendens vos probos homines ville de Blanis, Gerundensis diocesis, nunc noviter in receptione possessionis castri de Blanis sive iurisdictionis et cuiuslibet alii iuris, quam et quod illustrissimus dominus Rex habebat in eodem vigore occupationis per eum de predictis et aliis bonis meis, que fuerunt nobilium dominorum Bernardi de Cappraria avi et Bernardi Dei gratia comitis Ausonie, eius filii patrisque mei, facte, nunc tradite, supplicasse ut quasdam franquesias, libertates et immunitates per antecessores meos quondam vobis factas, prout in duobus publicis instrumentis, alterum quorum est translatum auctenticum, per vos coram me hostensis continentur, laudarem, approbarem et rattificarem, tenores quorum instrumentorum sequuntur in hunc modum:

[II] Hoc est translatum fideliter sumptum sexto idus madii anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo nono, a quoddam instrumento per alphabetum diviso, cuius tenor dinoscitur esse talis: Noverint universi quod nos Geraldus, Dei gratia vicecomes Capprarie, et Guillelmus de Blanis, per nos et omnes successores nostros presentes atque futuros, damus et perpetuo enfranchimus omnes homines nunc habitantes et qui decetero populati fuerint vel habitaverint in villa nostra quam habemus in termino castri nostri de Blanis, apud portum de Blanis, quod nuncquam decetero teneantur nobis nec seccessoribus nostris dare questiam nec

coactum servitium vel accapitum, nec nobis invitos facere mutuum. Enfranchimus etiam eosdem quod nunquam teneantur dare cugutias nec facere nobis nec nostris traginam, et concedimus eisdem quod non pignorentur eis arma nec vestes nec etiam lectum pro aliquo debito quod ipsi debeant alicui vel etiam aliquibus. Retinemus tamen in eis quod teneantur nos sequi in exercitum et cavalcatas. Guidamus insuper et assecuramus per nos et omnes nostros omnes homines venientes ad nostram villam predictam, sive per terram sive per mare, et omnes res suas in eadem villa [...] fuerit publice nuntiatum. Si quo autem iure, ratione vel consuetudine sive occasione aliqua, possemus contra predicta vel aliqua de predictis venire aut ea in totum vel in parte [...] revocare, illi iuri, rationi et omni actioni scienter et consulte et ex certa scientia per nos et omnes successores nostros penitus renuntiamus. Actum est hoc duodecimo kalendas martii anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono.¹⁶ Sig+num domini Geraldi, Dei gratia vicecomitis Cappararie. Sig+num Guillelmi de Blanis, predictorum, nos qui in predicta laudamus, concedimus et firmamus. Testes huius rei sunt Guillelmus de Castello, miles, Berengarius de Plantonibus, Bernardus Vicci, clericus, et Guillelmus, capellanus¹⁷ de Blanis.

Sig+num Guillelmi de Podiohermanali, diaconi Sancti Stephani de Torderia, qui hoc scripsit die et anno quo supra.

Iacobus Comitis, notarius publicus substitutus auctoritate regia a Bernardo de Talayano, publico Gerunde notario, hoc translatum a suo originali sumptum et cum eodem de verbo ad verbum fideliter comprobatum scribi feci et clausi, dimisso spatio in X^a linea inter dictione que dicitur “partem” et dictione que dicitur “revocare”, ex eo quod in simili loco originalis erat quoddam verbum sive dictio que legi non poterat clare, propter corrosionem sive vetustatem dicti originalis.

Ego Petrus de Serra, iudex ordinarius civitatis et baiulie Gerunde, qui hoc translatum cum suo originali comprobavi, subscribo et decretum meum interpono.

[III] Sit omnibus notum quod nos Bernardus, Dei gratia vicecomes de Cappararia, attendentes et recognoscentes vobis universitatem portus de Blanis absentem et unicuique vestrum habitantes et habitatores in dicto portu, quod vos habetis et obtinuistis a nobis aliquas libertates et franchitates cum publico instrumento inde vobis facto, prout in dictis instrumentis hodie nobis ostensis plenius continetur. Unde cum vos dicta universitas, gratis et bono amore, aliquod servitium nobis modo faciatis, propter hoc volumus predictas libertates et franchitates in suo robore duraturas. Hanc autem recognitionem facimus vobis dicte universitati et cuilibet vestrum habitantibus et habitaturis in dicto portu de Blanis tantum, non ad alios habitantes habitatores extra dictum portum ea predictos penitus exci-

16. XII° kalendas martii anno Domini M^o CC^o LIX° *restituimus*.

17. Probablement clergue de la capella de Sant Joan del Castell.

pimus et hec fa-[.....] infrascripti hec vestro vestrorumque nomine a nobis legitimis stipulantis et recipientis, sicut melius dici et intelligi potest ad bonum et sanum intellectum vestri et vestrorum successorum in dicto portu habitantibus et habitaturis, et etiam salvamentum. Actum est hoc secunda idus iulii anno Domini millesimo trecentesimo tricesimo octavo. Sig+num nobilis domini Bernardi, dei gratia vicecomitis predicti, qui hec firmavit et laudavit. Testes huius rei sunt venerabilis Bernardus Raymundi de Bedocio et Petrus Arnaldi de Bedocio, milites.

Sig+num Berengarii Refardi, publici Vitrearum notarii, qui hec scripsit cum raso et rescripto in VII^a linea ubi dicitur “nos” et clausit.

[1] Idcirco volens et affectans universos et singulos homines et mulieres nunc comorantes infra villam et portum de Blanis et etiam quoscumque ibi habitantium mei favoris beneficio liberaliter conservare, nolensque dictas libertates et franchitates in aliquo impediri, nec contra vos seu vestros predictorum occasione decetero allegari, ymmo volens predictas libertates et franquitates in suo robore duraturas, per me et omnes successores meos in vicecomitatu Capprarie laudo, approbo, ratifico et confirmo vobis dictis hominibus et mulieribus nunc habitantibus et decetero habitaturis in dicta villa seu portu de Blanis et universitati etiam eiusdem omnes et quascumque libertates et franquitates predictas, prout in predictis duobus publicis instrumentis clarius expressatur. In hac vero concessione sive confirmatione non intendo, ymmo ab ipsa excludo, omnes alios habitantes et habitaturos extra dictum portum de Blanis iuxta dicti ultimi proxime inserti instrumenti seriem et tenorem. Et hec facio, promitto et iuro per Deum et eius sancta quatuor Evangelia a me corporaliter tacta in manu et posse notarii infrascripti, tanquam publice persone, hec a me nomine vestro et vestrorum et dicte universitatis ac omnium aliorum quorum interest et intererit stipulantis et recipientis, sicut melius et utilius dici potest et intelligi ad vestri et vestrorum successorum [...] corporaliter tacta in manu et posse notarii infrascripti, tanquam publice persone, hec a me nomine vestro et vestrorum et dicte universitatis bonum et sanum intellectum. Renuntians scienter et consulte quantum ad hec omnibus iuribus, usibus, consuetudinibus et aliis quibus contra predicta vel aliquid de eisdem venire possum quoquomodo. Actum est hoc in dicta villa de Blanis, die sabbati, vicesima secunda die mensis ianuarii anno a Nativitate Domini millesimo trecentesimo septuagesimo tertio. Sig+num Bernardi de Cappraria, domicelli predicti, qui hec firmo, iuro et laudo. Testes huius rei sunt venerabilis Galcerandus de Pineta, domicellus, Anthonius Surelli, parrochie de Torderia, et Bonanatus Felicis, termini castri de Palaffollis diocesis predictae.

Sig+num mei Petri Serra, civis Gerunde, notarii publici per totam terram et dominationem serenissimi domini Regis, qui hec scribi feci et cum raso et emendato in linea II^a ubi dicitur “de Blanis” et in linea XXXV^a ubi dicitur “linea” et cum supraposito in linea V^a ubi dicitur “continentur” et in linea XXX^a ubi dicitur “stipulantis et recipientis” et clausi.